

NEGATIVITATEA JUDECĂȚII. SCHIȚA UNEI INTERPRETĂRI ȘI DOUĂ APLICAȚII (CONSTANTIN NOICA, MIRCEA FLORIAN)

VIOREL CERNICA*

THE NEGATIVITY OF THE JUDGMENT. OUTLINE OF
AN INTERPRETATION AND TWO APPLICATIONS (CONSTANTIN NOICA,
MIRCEA FLORIAN)

ABSTRACT: The author attempts to open a way for researching a number of philosophical concepts from the perspective of the nonjudicative experience. Any knowledge has necessarily the form of a judgment and a constitution depending on its rules, but there are a few concepts – the absolute, the undetermined, the infinite, the unconditioned, the nothingness - whose origin is not the rules of judgment, but the nonjudicative experience. One of the most important ideas concerning the connection of these philosophical concepts with the nonjudicative experience is the difference between the negative predication and the negative judgment. This idea is applied in two philosophical contexts belonging to Constantin Noica and Mircea Florian.

KEYWORDS: negative judgment; negative predication; judicative; nonjudicative experience; Constantin Noica; Mircea Florian.

§1. INTRODUCERE

Cercetarea judecării pe temeuri metodologice noi reprezintă astăzi unul dintre cele mai dinamice domenii ale filosofiei. De pe poziții fenomenologice, analitice, hermeneutic-filosofice, deconstructiviste, etic-aplicative, critice etc., judecata este descrisă, analizată, interpretată, de-constituită, privită „critic”, în așa fel încât să iasă la iveală nu doar sensurile sale logice – formă a gândirii, mai cu seamă –, ci și cele propriu-zis filosofice, cu aplicații în etică, estetică, ontologia umanului etc. De altfel, judecata constituie ca atare tot ce ține de gândire, iar ceea ce de obicei este considerat „pre-judicativ”, adică așezat, după criterii epistemologice, înaintea judecării, nu are o valabilitate în sine, ci condiționată de judecată. Tocmai regulile ei sunt cele care intervin în constituirea celor mai simple, dar și a celor mai complexe acte ale conștiinței. Lucrul acesta este recunoscut de mulți logicieni și mai cu seamă de filosofi (de exemplu, Aristotel, Descartes, Leibniz, Kant, Hegel, Mill, Frege, Russell, Husserl, Wittgenstein, Bergson, Gadamer, Ricoeur, Noica, Marion ș. a.). O cercetare aplicată judecării poate scoate la iveală un sistem de reguli logice descinse din judecată prin care sunt acreditate toate cunoștințele noastre.

* Universitatea din București: Facultatea de Filosofie

Ne putem întreba dacă este ceva care ar avea șansa de a scăpa de această strictă determinare judiciară (a „dictaturii judicative”, formulă utilizată în lucrarea proprie *Judecată și timp. Fenomenologia judicativei*, publicată în 2013¹). Se află însă printre actele conștiinței noastre și unele care nu primesc de la bun început formatul „logic” al judecării și condiționarea constitutivă a acesteia (deși o primesc pe cea „regulativă”). Dar pentru ca acestea să fie acceptate, acreditate etc. într-o lume a mai multor „subiecți” umani, ele trebuie să primească formă judiciară. Actele strict subiective, care nu au nicio putere în a dobândi obiectivitate (adică acreditare intersubiectivă), nu au nicio șansă de a fi socotite fapte semnificative ale conștiinței noastre. O senzație de durere, pe care eu o simt acum la frunte, poate fi „trăită” strict subiectiv sau poate fi comunicată altcuiva, situație în care eu trebuie să pun „senzația” mea pe un format judiciar. Chiar dacă aș spune: Ah! celălalt va putea înțelege ceva numai în măsura în care el însuși, pe baza propriei experiențe, încearcă să judiciarizeze „senzația” mea, spunându-și, de exemplu: „omul acesta simte o durere”; ori „cred că îl doare ceva”. Judiciarizarea este un fapt cu totul obișnuit în lumea vieții umane, deși „conștiința” despre ea nu ne este oricum, oriunde și oricând la îndemână.

Senzațiile care nu trec dincolo de pragul intersubiectivității rămân într-o lume a subiectului, care comunică „orizontal” cu alte lumi subiective, fără să fie vorba vreodată despre obiectivitate intersubiectivă acceptabilă, așa cum este cazul cunoștinței (judecării, mai bine spus), a unui act subiectiv recunoscut intersubiectiv, prin urmare, caracterizat și prin obiectivitate. Ambele serii de acte (senzațiile și judecățile) vin dintr-un subiect care participă deja la o lume a vieții umane. El nu este rupt total de ceilalți „subiecți” nici măcar atunci când are „senzații” strict subiective, care nu pot fi comunicate ori care nu pot intra în procese de comunicare, fiindcă sunt de intensitate slabă sau fiindcă nu corespund unor condiții de ordin moral etc. Oricum, sfera aceasta de fapte subiective există și ea are semnificație „ontologic-umană” asemenea celeilalte, a cunoașterii acreditate (a judecării).

Există însă câteva *concepte filosofice* care nu vin dintr-un subiect strict determinat prin coordonate particulare și general valabile într-un mediu social, nici nu sunt condiționate, în „comunicarea” lor, de o intersubiectivitate activă, de fel de fel de condiționări obiective „prezente”. Ele sunt, de fapt, de la bun început, intersubiective, acceptate, acreditate (filosofic, științific, ideologic etc.), comunicate de la un subiect la altul; ele par, tocmai datorită acestor calități, a nu avea origine „subiectivă”. Putem presupune că există un fel de conștiință suprapusă, ori poate chiar o conștiință intersubiectivă „latentă”, ca sursă de „obiectualități” diverse tocmai pentru o conștiință subiectivă. Lucrurile însă nu pot sta astfel, fiindcă cele două conștiințe implicate în această considerație – subiectivă și intersubiectivă – sunt, de fapt, (tot)una, ori cel puțin corelative. Altfel spus, nici una dintre ele nu poate fi fără cealaltă. Ele trebuie, așadar, să fie discriminate. De

---

¹ Cf. lucrarea proprie: *Judecată și timp. Fenomenologia judicativei*, Iași, Editura Institutul European, 2013.

fapt, fiecare funcționează (performează) fără să aibă în prim plan „suportul” (subiectul) lor.

Problema principală legată de aceste concepte filosofice – dintre care amintim: absolutul, nedeterminatul, infinitul, necondiționatul, nimicul etc. – ține de originea lor. Cred că ele se constituie prin *experiențe nonjudicative*: aceasta este ideea pe care o avansează în lucrarea de față. Nu voi încerca să caut un răspuns exhaustiv, nici să pretind că poate exista o rezolvare absolută a acestei chestiuni. Încerc doar să dovedesc faptul că există o cale de lucru pe această temă care angajează o reflecție asupra experienței nonjudicative și a diferenței sale față de experiența judicativă (în genere, de cunoașterea acreditată). Pornind de aici, prima grijă a celui care își asumă o asemenea cale este de a arunca o lumină asupra problemei negativității judicativului, în alți termeni, de a justifica posibilitatea non-judicativului. Dat fiind faptul că trebuie să pornim de la ceea ce știm deja despre judicativ, nonjudicativ, experiență etc., prima problemă care apare este aceea a judecății negative, a cărei analiză promite, cel puțin la o primă vedere, lămurirea ideii despre negativitatea judicativului.

§2. TIPURI DE NEGATIVITATE ÎN FILOSOFIE

Încă Aristotel punea în discuție, în tratatele *Organon*-ului, judecata negativă (sau enunțarea negativă).² Aceasta este o exprimare cu verbul (este, sunt etc.) la modul negativ; de exemplu: 1. Niciun S nu este P; 2. Unii S nu sunt P; de asemenea: 3. Orice non-S nu este P; 4. Unii non-S nu sunt P; 5. Orice S nu este non-P; 6. Unii S nu sunt non-P. Primele două enunțuri sunt judecări de predicatie negative și, alături de alte două judecări afirmative (universală și particulară, asemenea celor două negative), alcătuiesc tabloul complet al tipurilor de judecări din care se constituie silogismul, mai bine zis, modurile silogistice, valide sau nevalide, păstrate de logica clasică de proveniență aristotelică. În secțiunile tratatului *Despre interpretare*, Aristotel are în vedere și tipuri de judecări (enunțări) cu termeni negativi (amintite mai sus). Ele nu sunt însă luate în calcul în formarea modurilor silogistice valide, pentru că acestea din urmă se constituie numai din termeni determinați, iar cei negativi sunt considerați de către Aristotel, apoi de întreaga tradiție ce se originează în logica sa, drept termeni nedeterminați.³ Termenul nedeterminat nu are o sferă delimitată clar și de aceea participarea sa la o structură logică de tipul silogismului, care se întemeiază pe aspectul cantitativ al termenilor din care sunt alcătuite judecățile componente, este respinsă. Nedeterminarea termenilor are în primul rând un aspect cantitativ, dar are și unul

² A se vedea Aristotel, *Despre interpretare*, trad. Mircea Florian, în vol. *Organon I*, București, Editura Științifică, 1957; 6, 17a; pp. 215-216.

³ *Ibidem*, 2, 16a; 10, 19a – 20b; pp. 208-209; 229-235. Într-o primă situație, Aristotel se referă la „nume” (*onoma*, care nu este încă numele ca subiect al enunțării predicative); în a doua, la afirmații și negații, adică la propoziții, în genere.

calitativ, fiindcă nedeterminarea lor este condiționată de imposibilitatea de a stabili o „notă” a obiectelor care alcătuiesc sfera (extensiunea), o însușire de esență a lor. O anumită problemă de identitate logică au termenii negativi încă în logica aristotelică; ceea ce înseamnă că ei sunt diferiți în mod esențial de termenii care pot prelua funcții logice specific-judicative, de subiect și predicat. Judecățile afirmative cu predicat nedeterminat (în limbaj aristotelic) sunt identice judecăților infinite despre care Kant vorbea în construcția logicii transcendente din *Critica rațiunii pure* (judecăți afirmative cu predicat negativ, de felul: S este non-P sau, într-o formulare în manieră aristotelică: Orice S este non-P). În genere, predicatul negativ al unor judecăți de acest fel („predicat nedeterminat”, în termeni aristotelici, care intră în structura „judecăților infinite”, în limbaj kantian) cuprinde sfera tuturor „lucrurilor” care nu sunt lucrul desemnat de subiect (de aceea, aristotelic vorbind, el este un termen nedeterminat). Judecata corespunzătoare („nedeterminată”, după Aristotel, „infinită”, după Kant) face totuși posibilă încărcătura „obiectuală” a subiectului și delimitarea, de asemenea obiectuală, a predicatului (negativ).

În contextul de față, nu este necesară accentuarea acestor probleme care vizează statutul termenilor în logica clasică sau în logica transcendentală kantiană, ori chiar în logica simbolică. Ele trebuie însă amintite, fiindcă pun în evidență o diferență pe care o vom tematiza mai departe: diferența dintre judecata negativă cu predicat pozitiv (S nu este P) și judecata afirmativă cu predicat negativ (S este non-P), aceasta din urmă putând fi numită „predicare negativă”, termenul prim accentuând, cred, faptul că nu este vorba despre un act de judecare negativă, ci de utilizarea judicativă a unui predicat negativ într-o enunțare afirmativă. Totodată, este vorba despre enunțări universale, deși pot fi luate în considerație și cele particulare, în formatul general menționat mai sus. Predicarea negativă este forma logică semnificativă pentru contextul de față, fiindcă ea păstrează în structura proprie sensul unei *de-constituiri judicative*, iar acesta reprezintă obiectul unei analize și al aplicațiilor în această lucrare.

De-constituirea judicativă este un scenariu operațional filosofic alcătuit din trei acte principale:

(1) *suspendarea* valabilității necondiționate a unor judecăți care sunt asumate de cele mai multe ori implicit de către filosofi și sunt socotite de ei ca fiind cele mai potrivite gânduri în diverse situații tematice; de obicei, este vorba despre judecăți devenite pre-judecăți, care vin dinspre începuturile istorice ale filosofiei prin fel de fel de prelucrări și care, deși ordonează spații largi tematice sau „disciplinare” în filosofie, nu sunt formulate întotdeauna ca atare; ele însă pot intra destul de ușor în formatul judecății, căci au trecut demult în orizontul cunoașterii comune; iată câteva exemple: „Toate (lucrurile) au un început.”; „Lumea este supusă mișcării în spațiu și timp.”; „Existența și nonexistența sunt opuse în mod absolut.”; „Realitatea există, dar nimicul, nu.”; „Cauzalitatea este relația esențială dintre fenomenele naturale, sociale, sufletești.”; „Lumea umană progresează continuu, dacă luăm în seamă intervale mari de timp.”; „Omul este măsura tuturor lucrurilor.”; „Omul este stăpânul naturii.”; „Omul este o ființă organizată.”; „Virtutea este cea mai prețioasă însușire umană.”;

„Timpul degradează totul.” etc. Este ușor de observat că cele mai multe dintre aceste judecăți nici nu ar mai putea fi reformulate și asumate de către filosofi: și nu doar de cei de acum; totuși, ele ascund răspunsuri la câteva dintre cele mai semnificative interogații filosofice și, tocmai de aceea, supuse unei analize, ele își pot descoperi originea filosofică, nobilă;

(2) *descrierea* legăturilor dintre aceste prejudecăți și judecățile propriu-zis filosofice, pentru a sesiza „reglarea” contextuală a înțelesurilor lor, gradul lor de adecvare la interogațiile filosofice din care s-au născut, „urmele” de sensuri pe care le-au lăsat prin „judicativizarea” lor, prin turnarea lor într-un format judicativ, necesar, cumva, pentru că acest format domină dintotdeauna orizontul cunoașterii umane (prin urmare, și pe cel al filosofiei); recompunerea experiențelor nonjudicative prin care ele au fost posibile la un moment dat (fiindcă nu au fost judicativizate ca atare și de la începutul lor) și dezvăluirea „obiectualităților” nonjudicative pe care gândirea filosofică (asemenea oricărei gândiri judicativizate: științifică, ideologică etc.) le-a preluat și le-a pre-lucrat judicativ;

(3) *interpretarea* „urmelor” de sens, a acestor „obiectualități nonjudicative” care au fost turnate în formatul judecății, în sensul readucerii la vedere a originii lor propriu-zis nonjudicative și al reaşezării lor în (noi) judecăți filosofice; aceasta presupune scoaterea în evidență a „negativității” acestor sensuri (urme ...) și a diferenței lor față de „pozitivitatea” sensurilor judicative cu care lucrează filosofia, știința, ideologia, din structura cărora au dispărut urmele oricăror experiențe de altă natură decât cea judicativă.

Suspendare, descriere, interpretare: acestea sunt, gândite, acum, strict formal, operațiile din structura de-constituirii judicative. Întregul scenariu operațional se supune regulilor judicativului: de aceea, de-constituirea primește această determinare: este ea însăși „judicativă”. Dar rezultatul ei este tocmai punerea în lumină a ceea ce nu este, prin originea sa, judicativ, ci de o cu totul altă natură, și anume, nonjudicativ.

Operația de-constituirii judicative trebuie privită, așadar, în două contexte semnificative: (1) în unul propriu-zis judicativ-constitativ, fiindcă nu ar fi niciun „obiect” („obiectualitate”) pentru această operație dacă nu ar fi constituit (constituită) ca atare anterior; (2) și în altul dat de ideea de negativitate filosofică, fiindcă de-constituirea are de-a face cu această idee și, în plus, deoarece în structura predicării negative – structură logică pe baza căreia va trebui să regândim câteva pre-judecăți filosofice, care trebuie de-constituite – sunt activate două tipuri de negativitate. Aceste două contexte vor fi ilustrate, după lămurirea unor chestiuni teoretice, în operele a doi filosofi români, Constantin Noica și Mircea Florian.

Constituirea unei cunoștințe urmează o cale reglată, chiar dacă este vorba despre o mulțime de fapte de conștiință care participă la aceasta. Regulile de constituire suportă, cum știm, multe interpretări. De aici fel de fel de concepții despre cunoaștere și chiar despre regulile de constituire a acesteia. Reglajul la care mă refer acum ține de forma în care trebuie să intre orice cunoștință: și este vorba

despre judecată. În ultimă instanță, regulile judecării sunt cele care pun în ordine constituirea cunoștinței. Iar termenul „constituire” trebuie înțeles aici nu doar într-un sens psihologic, ca participare a percepției, gândirii, imaginației etc., după un anumit scenariu, la formarea cunoașterii, nici doar în sens fenomenologic, ca intenționalitate „împlinită” a unui act al conștiinței, ca intuiție umplută obiectual etc., ambele sensuri fiind „subiective”. Constituirea, în accepțiunea de față, are de la bun început un sens intersubiectiv, propriu-zis obiectiv, sens câștigat de un act al conștiinței și de obiectul său (corelativ), prin care unitatea aceasta dintre act și obiect (obiectualitate) s-a supus regulilor judecării, luând „forma” acesteia și trecând printr-un filtru al evaluării care o poate acredita ca fiind „cunoștință” sau nu; ar fi vorba, mai degrabă, despre un sens pragmatic al constituirii cunoștinței. În lucrarea proprie amintită mai devreme, *Judecată și timp. Fenomenologia judicativului*, am vorbit pe larg despre constituirea judicativă a cunoștinței. În acel context, acest tip de constituire devine cu puțință prin timporizare (acțiunea înființătoare a timpului) în trei pași, prin trei operații: părtinire, ordonare, autorizare. De fapt, acolo era vorba despre valorificarea experienței noastre de cunoaștere turnată în forma judecării, datorită intervenției celor trei operații. În contextul cu pricina, nu am fost interesat de tipologia judecării, ci, pe de o parte, de structura acesteia, indiferent de ipostază, iar pe de alta, de funcțiunile ei dincolo de spațiul strict logic înlăuntrul căruia ea însăși se constituie ca o „formă” logică și instituie legături cu alte forme de acest fel. Nici aici nu sunt interesat de o tipologie a judecării, deși este cu totul importantă diferența dintre judecata afirmativă și cea negativă. Această diferență nu este însă problematică. Încărcată cu nedumeriri, uimiri, interogații, probleme este însă diferența dintre judecata negativă și judecata afirmativă cu predicat negativ (numită, mai sus, predicare negativă).

În perspectivă logică, între acestea două din urmă există diferențe formale: calitativ, una este negație, cealaltă este afirmație. Dar în privința valorii lor de adevăr – caracteristica fundamentală a judecării, în orice tip de logică –, acestea sunt echivalente. Ele nu mai sunt însă echivalente într-o logică transcendentală, cum arată Kant, și, cred, nici într-o logică proprie unei hermeneutici pre-judicative, pentru care contează nu doar forma logică a cunoștinței, care este, fără îndoială, judecata, ci și „obiectualitatea” experienței prelucrată judicativ (după regulile judecării) pentru a ajunge la rangul de cunoștință. De fapt, diferența esențială dintre judecata negativă și cea afirmativă cu predicat negativ poate fi stabilită din perspectiva unui sens pe care amândouă îl au, dar în măsuri diferite și cu urmări filosofice deosebite. Acest sens este cel de negativitate.

Ce reprezintă acest sens de negativitate, socotit criteriu de diferențiere între judecata negativă și predicarea negativă? La o primă vedere, negativitatea este situația „logică” creată prin intervenția operației de negare (a ceva, a unui „obiect” logic). De exemplu, dacă negăm obiectul (logic) *a*, atunci obținem *non-a*, ca negație a lui *a*. Negativitatea este situația în care se află *non-a*; adică faptul că, dacă este dat *a*, *non-a* nu mai poate fi dat (*positum*). Dar negativitatea poate avea și un sens ontologic: este

unul dintre sensurile principale care apar într-un studiu kantian din perioada precritică, dar reluate în *Critica rațiunii pure*.⁴ Negativitatea logică, bazată, cum e firesc, pe contradicția logică, indică, totuși, un rezultat al acesteia, dar nereprezentabil, ceva care nu poate fi în carne și oase (*nihil negativum*; este unul dintre sensurile nimicului – patru în total – prezentate la sfârșitul „Analiticii transcendente” a primei *Critici*⁵). Negativitatea ontologică, în schimb, indică o stare de lucruri care se instalează ca urmare a unui conflict de „motivații”, egale ca forță; această stare de lucruri este conceptibilă și reprezentabilă (*nihil privativum*: alt sens al nimicului din locul indicat mai sus). De asemenea, într-o carte publicată recent, J.-L. Marion vorbește despre „certitudini negative”.⁶ Ar fi vorba tot despre un sens de negativitate, dar nu logic și, cumva, nici ontologic, fiindcă se referă la fenomene ce nu pot fi constituite prin reducere fenomenologică. Certitudinile negative indică o proprietate a unor cunoașteri, am putea spune, starea unui „subiect” care constată, care devine conștient că, în virtutea limitelor sale active, el nu are – și nu poate avea vreodată – acces la cunoașterea anumitor „fapte”, deși este în stare de anumite „contra-experiențe” prin care aceste cunoașteri interzise într-un mod pozitiv se dovedesc a fi, totuși, cunoașteri într-un mod negativ, adică „certitudini negative”. Tocmai acestea par a avea, în ciuda avertismentelor carteziene și kantiene privind limitele cunoașterii și imposibilitatea de a obține cunoștințe veritabile dincolo de acestea, o funcție transcendentală în cunoaștere, susține Marion. De fapt, certitudinile negative despre care vorbește filosoful francez sunt sensuri care nu pot fi constituite prin acte intenționale ale conștiinței noastre, „subiectul” lor având conștiința acestei imposibilități. „Orice imposibilitate de principiu de a răspunde la o întrebare bine concepută atestă, pentru o rațiune finită, o certitudine negativă.”⁷ Certitudinile negative nu au, prin urmare, un înțeles logic (din această perspectivă, sunt paradoxuri), nici ontologic (sunt, în această privință, „nimicuri”), ci unul fenomenologic. În limbajul acestei lucrări, este vorba despre *negativități fenomenologice*.

În concluzie, putem vorbi, pe baza celor prezentate mai sus, despre trei tipuri de negativități: prima este *negativitatea logică*, a doua este *cea ontologică*, iar cea de-a treia este *negativitatea fenomenologică*. În afara acestora, mai putem vorbi însă despre un tip de negativitate pe care o numesc „hermeneutică” din motive pe care le voi formula mai departe. Ea apare, de fapt, ca unitate a două specii de negativitate: (1) una de tipul nonjudicativului (experiența care nu intră în format judicativ; este o negativitate originară, nu obținută prin operația judicativă de negare); (2) alta de tipul prejudicativului: obiectualități ale experienței nonjudicative devenite concepte ale

⁴ Este vorba despre o lucrare apărută în 1763: *Versuh den Begriff der negativen Größen in die Weltweisheit einzuführen / Încercare de a introduce în filosofie conceptul de mărimi negative*.

⁵ Kant, *Critica rațiunii pure*, trad. N. Bagdasar și Elena Moisuc, București, Editura IRI, 1994; partea finală la „Notă la amfibolia conceptelor reflecției”, p. 271.

⁶ A se vedea J.-L. Marion, *Certitudini negative*, trad. Maria-Cornelia Ică jr, Sibiu, Editura Deisis, 2013.

⁷ *Ibidem*, p. 340.

filosofiei (nedeterminatul, absolutul, nimicul, necondiționatul, infinitul, de exemplu) prin „formare” judicativă. Este vorba despre un tip de negativitate (sau două tipuri, dacă privim lucrurile analitic) care are de-a face cu operația de-constituirii schițată mai sus. Primul act al acesteia, *suspendarea* valabilității unor (pre)judecăți, menține activ în structura sa un sens de negativitate, referitor la acele „obiectualități”, sensuri, care sunt constituite judicativ și prezente ca atare în judecățile a căror valabilitate este suspendată. Dar împlinirea ca atare a acestui sens se află în *descrierea* obiectualităților nonjudicative devenite veritabile concepte fundamentale în filosofie. Un sens de negativitate se află și în actul *interpretării* acestor obiectualități din perspectiva originii lor: experiența nonjudicativă.

§3. APLICAȚII ALE METODEI DE-CONSTITUIRII JUDICATIVE

În filosofia românească se află – și pot fi scoase la iveală – câteva contexte semnificative pentru diferența dintre judecata negativă și predicarea negativă. Am ales două contexte, fiindcă acestea sunt mai apropiate de o „logică nonjudicativă” prin câteva dintre enunțurile lor. Este vorba despre un text al lui Constantin Noica, un capitol din *Scrisori despre logica lui Hermes*, lucrare publicată în 1986, și despre un capitol din lucrarea lui Mircea Florian *Recesivitatea ca structură a lumii*, publicată în 1983. Prin urmare, nu sunt atrase în considerațiile care urmează concepțiile sau reconstrucțiile filosofice ale celor doi gânditori, socotite în totalitatea lor. Aplicațiile vor viza numai contexte tematice potrivite ideii diferenței dintre judecata negativă și predicarea negativă; mai bine zis, atitudinii critice față de anumite prejudecăți despre infinit („infinitate”), la Constantin Noica, despre finit-infinit, la Mircea Florian. În aceste aplicații voi urma scenariul operațional al de-constituirii judicative, care cuprinde, așa cum am stabilit mai sus, trei operații: suspendarea valabilității unor prejudecăți, descrierea legăturilor dintre aceste prejudecăți și câteva judecăți propriu-zis filosofice, interpretarea „obiectualităților” acestor judecăți prin raportarea lor la originea proprie: experiența nonjudicativă.

a. Infinitatea în „Logica lui Hermes”. Cum anunțam mai sus, textul lui Noica avut în vedere face parte dintr-o lucrare – *Scrisori despre logica lui Hermes* – socotită ea însăși parte a „proiectului ontologic” noician, alături de *Tratatul de ontologie* și de „introducerea” la acesta, *Încercare asupra filosofiei tradiționale*. Textul în cauză este din Partea I, Cap. XIII: „În căutarea legii, sau: Infinitate contra infinitate. În locul inducției”.

Adevărul este, în esența sa, potrivit tradiției filosofice, „adecvație” a intelectului cu lucrul; în termenii lui Noica: „adecvația *infinității* intelectului în exercițiul lui aplicat, cu infinitatea lucrului, totul sub infinitatea legii pe care o află intelectul în lucru.”⁸ În acest înțeles al „adecvației” avem de-a face cu o schemă

⁸ Constantin Noica, *Scrisori despre logica lui Hermes*, București, Editura Cartea Românească, 1986, p. 97.

epistemică simplă, alcătuită din relația dintre un subiect (posesorul intelectului) și un obiect determinat (ca lucru). I se adaugă însă acestei relații și „legea” pe care intelectul o găsește, cumva, în lucrul cu care intră în relația de cunoaștere (a adevărului). Sensul demersului epistemic acesta este: de la un intelect, către un lucru, scopul punerii lor în relație fiind diferit de la o situație epistemică la alta; în contextul amintit, scopul fiind găsirea, de către intelect, a „legii” care se află, cumva, în lucru. În termenii lui Noica, legea este generalul. În situația „epistemică” de față, din structura ontologică triadică propusă de filosof – în care se află individualul, generalul și determinațiile –, care este activă în sensul că instituie și constituie tot ce există în această „lume”, precum și fiecare ființare potrivit felului ei de a fi, sunt prezenți doi termeni dintre cei trei: individualul și determinațiile; lipsește al treilea: generalul. Situația logică de acest fel, cu individualul și determinațiile prezente și generalul absent, este numită, potrivit convențiilor logicii lui Hermes, *determinantă*; aceasta ar corespunde, susține filosoful, operației inducției din logica formală. Bineînțeles, nu este vorba despre o identitate între determinantă și inducție; de fapt, nici nu este cu puțință o asemenea relație – așa cum nu este posibilă nicio relație logică „tare” între cele două – fiindcă ele aparțin unor sisteme de logică total diferite. O corespondență însă ar fi cu puțință între ele.

„Determinanta” este o structură logică specifică logicii lui Hermes, o structură de tipul judecății, fiindcă are doar doi termeni (individualul și determinațiile; I – D) dintre cei trei ai „triunghiului logic” (alături de cei doi, generalul; G), dar similară cumva silogismului de figura I, în care termenul mediu (care trebuie căutat) este generalul.⁹ În istoria logicii, a științei și a filosofiei, căutarea generalului, pornind de la individual, corespunde inducției, care, cum bine știm, a fost pusă în legătură „constitutivă” cu experiența: aceasta îi este temeiul „subiectiv”, constituentul ei activ. Legătura dintre inducție și experiență reprezintă o prejudecată acceptată, de regulă, de către toți logicienii, filosofii, oamenii de știință, cel puțin de la Fr. Bacon încoace, accentuată prin dovezi foarte puternice, începând cu teoria lui Mill despre inducție. În logica lui Aristotel, inducția este un tip de raționament (*sylogismos*), care este valid numai atunci când enumerarea cazurilor este completă. De exemplu, dacă susținem că toți pomii fructiferi din zona temperată înfloresc primăvara, atunci această concluzie este valid obținută numai dacă în premise au fost enumerați toți pomii fructiferi în cauză, afirmându-se același predicat despre fiecare. Dată fiind această situație, moștenită de știința logicii, infinitul nu a căpătat locul potrivit în sistemul logicii. Ceea ce înseamnă, de fapt, că infinitul este nonsemnificativ în logică; dar în logica formală, nu în cea pe care Noica încearcă să o pună la punct, logica lui Hermes. Iată o predicare negativă posibilă pe baza gândurilor lui Noica despre inducție, infinit și logică: *Infinitul este non-semnificativ în logica formală*. Filosoful român își propune să contrazică această prejudecată care a avut – și are încă – o largă răspândire; își propune, mai întâi, să *suspende* valabilitatea ei. În fapt, susține el, căutarea generalului – ceea ce

⁹ Cf. *ibidem*, p. 84.

se întâmplă într-un demers inductiv, dar și în schema logică proprie *determinantei* – presupune stabilirea unei legături între infinitatea de determinații ale unui individual și infinitatea de determinații ale unui general.

„S-ar putea deci spune că individualul și generalul sunt cu-adevărat în răspândirea lor; că singură aceasta este, ca o dublă infinitate de determinații. Iar infinitatea determinațiilor, efective sau posibile, ale individualului stă acum față în față cu infinitatea determinațiilor generalului. Infinitate contra infinitate.”¹⁰

Pentru logica formală de tradiție aristotelică, infinitul este non-semnificativ: mai întâi, Aristotel acceptă, printre raționamentele valide, doar „inducția completă” (cu un număr finit de cazuri); apoi, la începuturile filosofiei moderne, inducția a fost pusă într-o legătură condiționantă cu experiența, concepută ca probă sau sumă de probe empirice, obținute ca atare, deci într-un număr limitat; iar în final, J. St. Mill, unul dintre cei mai importanți logicieni ai inducției din perioada modernă, o transformă într-o simplă schemă de raționare, de trecere de la un caz la alt caz, acesta din urmă fiind mai general decât cel dintâi. Infinitul, prin urmare, *nu este* nimic (cu sens) în sistemul acestei logici. Totuși, legătura lui cu experiența ar putea da de gândit. Căci experiența, înțeleasă modern, ca simplă probă empirică a unui „fenomen”, este ea însăși deschisă înfinit către fel de fel de probe viitoare; acestea nu sunt date ca atare, dar ele ar putea constitui, gândite în simpla lor posibilitate și infinitate, o problemă.

Întrebarea este, de fapt, operatorul acestei deschideri infinite a unui demers de cuplare a inducției cu experiența. Oricum, Noica *descrie*, mai întâi, această tensiune dintre infinit, inducție și experiență, susținând, pe de o parte, că totul în lumea vieții umane este infinit, în sensul unei deschideri către noi experiențe și către noi întrebări despre ceea ce s-a câștigat deja în cunoaștere, iar pe de altă parte, chiar în momentele din istoria filosofiei și a logicii în care inducția a fost concepută în sensul non-semnificației infinitului pentru ea, au existat și elemente ale unei contraziceri, ale întrebării despre valabilitatea ideii opuse. De exemplu, Aristotel însuși descrie începutul inducției prin metafora armatei dezorganizate: unul dintre soldații acestei armate se oprește, iar ceilalți se opresc și ei, armata recăpătându-și astfel forma, organizarea.¹¹ Este vorba în cazul determinantei – dar ar trebui și în cazul inducției – despre un individual, o parte, care are întregul în ea. Procesul logic propriu determinantei, acela de căutare a generalului, poate fi reprezentat formal prin legea de corespondență dintre două mulțimi infinite: mulțimea determinațiilor individualului și cea a determinațiilor generalului.

Legea de corespondență dintre elementele a două mulțimi are o largă valabilitate în matematică; dar ea poate fi aplicată și în alte domenii; oricum, ea este semnificativă

¹⁰ *Ibidem*, p. 100.

¹¹ Cf. Aristotel, *Analitica secundă*, trad. Mircea Florian, în vol. *Organon*, vol. III, București, Editura Științifică, 1961; 100a, p. 189.

și în acest spațiu logic unde se pune problema întâlnirii dintre cele două serii de determinații, amintite mai sus. Această lege de corespondență „este mai suplă” în situația logică a determinantei (este vorba despre logica lui Hermes):

„infiniatea determinațiilor individualului se convertește, sau nu, în infiniata determinațiilor generalului, așadar ‘se închide’ în general spre a se deschide organizat prin el.”¹²

Noica *interpretează* legea de corespondență, semnificativă pentru situația logică de căutare a generalului, fiind date individualul și determinațiile sale, ca „trecere a mediului extern” în „mediul intern”, cel dintâi fiind individualul, cu determinații, iar celălalt, desigur, generalul cu ale sale determinații (sau cu determinații ale individualului, „generalizate” acum).

„Judecățile” de interpretare ale lui Noica, adresate legii de corespondență dintre elementele a două mulțimi, lege formală prezentă în matematică, dar regândită de el pe temeiul suspendării valabilității prejudecății despre non-semnificativitatea infinitului pentru logica formală și pe acela al descrierii situației logice a inducției în care sunt angajate relații ale acestora cu experiența și cu finitul/infinutul, nu au doar rostul de a contrazice prejudecata în cauză, ci și de a reconstrui logica după alte „principii”: este vorba despre o „logică a lui Hermes”, potrivită actelor de interpretare a culturii.

Este dat, așadar, individualul cu determinațiile sale; și este căutat generalul; acesta va fi găsit cu adevărat – ceea ce ar corespunde desăvârșirii schemei logice a determinantei – atunci când cel dintâi, dar cu infiniata sa de determinații, se închide în general, pentru a se reorganiza în el. Rezultatul însă nu este niciodată garantat, așa cum se întâmplă într-o logică formală, atunci când se lucrează exclusiv pe baza unor legi logice. Dimpotrivă, de la bun început sunt cu puțință două direcții, numite de Noica, după anumite sugestii etimologice: „anastrofie” și „catastrofă”. Cea dintâi este calea „urcătoare”, prin care generalul, mediu extern inițial, devine mediu intern pentru determinațiile individualului. Cea de-a doua, în schimb, este calea care conduce la nereușită. Anastrofia face cu puțință trecerea de la schema formală a legii de corespondență dintre elementele a două mulțimi, la „mecanismul formal” constând în „trecerea mediului extern, cu infiniata lui, în mediu intern.”¹³

Fără îndoială, infiniata determinațiilor individualului și ale generalului nu poate fi dată. Mai mult, infiniata ca atare nu are niciun suport în ea însăși, nu are autonomie față de „experiența” unui „subiect” care caută generalul în mulțimea (infinită) a determinațiilor unui individual. De asemenea, ea nu poate fi testată logic decât în această formulă a deschiderii unei „infinități” către altă „infinitate”. Constituirea infiniității pe baza „judecăților” de interpretare ale lui Noica ia forma acestei treceri a individualului în general, dar ea lasă, de fapt, deschise ambele căi posibile – anastrofia și catastrofa – în relația dintre cei trei termeni ai „triunghiului

¹² Constantin Noica, *op. cit.*, p. 102.

¹³ *Ibidem*, p. 103.

logic”, sau ai oricărei situații ontologice: individualul, generalul și determinațiile. S-ar putea spune că infinitatea este un „obiect” de experiență continuă, care aduce în prim-planul „formulelor” logice bine constituite ceva din zona nonjudicativului, care este pus într-o unitate cu cei trei termeni, și anume, în unitatea judecății. E drept, Noica vorbește în alți termeni, în contextul logicii lui Hermes, despre forma logică a judecății; el folosește termenul „krinamen”, susținând că în judecată nu are loc o „asociere”, ci o „disociere”. Dar aceasta este o altă problemă.

Logica lui Hermes păstrează multe însușiri structurale ale logicii lui Ares (logica formală tradițională). Și ea se încheie cu o „metodologie”, care trebuie să facă trecerea de la descrierea schemelor logice la aplicarea lor în cunoaștere, în constituirea cunoștințelor. Indicația metodologică legată de *determinantă* este formulată astfel de filosof: „Generalul nu e exterior.”¹⁴ Judecata aceasta însă are, în acord neîndoielnic cu întreaga teorie a lui Noica despre determinantă, următoarea formă: *Generalul este non-exterior (determinațiilor individualului)*; căci fiind (non-exterior) el poate fi căutat și, eventual, găsit. Poate că are o anumită importanță hermeneutică faptul că demersul lui Noica, pe tema menționată, se încheie cu o judecată care se deschide ea însăși interpretării pe baza actelor din scenariul operațional al de-constituirii judicative utilizat în prezentarea de față. Deschiderea acestei judecăți către operațiile de-constituirii judicative poate constitui tema unei noi interpretări a logicii lui Hermes propuse de Constantin Noica. Aceasta și pentru că filosoful român își proiectează demersul de construcție a logicii lui Hermes (ce respectă regula unei analogii structurale cu logica lui Ares, pe care, în final, ar trebui să o înlocuiască, dacă se pune problema interpretării culturii) după această „lege” a trecerii mediului extern în mediu intern, iar aceasta își are așezarea cea mai proprie în de-constituirea judecății și constituirea krinamen-ului, îndeosebi în ipostaza sa dată de structura determinantei (I – D).

b. Structura recesivă finit-infinit. Textul ales din opera lui Mircea Florian, pentru a prezenta, pe structura metodei de-constituirii judicative, problematica relației finit-infinit, este un capitol din lucrarea sa *Recesivitatea ca structură a lumii*, și anume capitolul 14, „Finit-infinit”.¹⁵ Tema principală a lucrării se referă la cuplul de termeni recesivi, care au anumite proprietăți, esențiale fiind unitatea și corelativitatea lor. Cuplul de termeni finit-infinit reprezintă în fapt o unitate recesivă, în care cei doi termeni, inegali ca semnificație logică, își sunt reciproc necesari. Un termen este dominant, celălalt este recesiv. În unitatea amintită, finitul este dominant („primar”), iar infinitul este recesiv („secundar”). Primul termen este mai „tare”, are o putere de semnificație superioară celui alt; dar acesta din urmă (termenul recesiv), „deși este subordonat, are o *semnificație existențială* (subl.

¹⁴ *Ibidem*, p. 103.

¹⁵ A se vedea Mircea Florian, *Recesivitatea ca structură a lumii*, vol. I, București, Editura Eminescu, 1983.

mea) mai înaltă”¹⁶. Tocmai din acest motiv, unitatea celor doi termeni se prezintă ca o „structură recesivă” și ca o specie inedită – raportat la istoria filosofiei – a opoziției (diferită de toate celelalte: contradicție, contrarietate, relativitate și privație, specii teoretizate întâi de către Aristotel, apoi de alți filosofi, până în perioada contemporană).

Mulțimea punctelor de vedere, a concepțiilor și teoriilor despre finit și infinit arată înalta semnificație a acestor concepte pentru reconstrucția filosofică. Dar, susține Florian, cele mai multe asemenea concepții și teorii au fost construite pe temeiul unor prejudecăți („erori”), mai importante dintre acestea fiind: 1. *infinitul și finitul sunt ireconciliabile*; 2. *cele două concepte exprimă „attribute cu puteri egale”*; 3. *un termen poate fi derivat din celălalt*. Cum se poate observa, filosoful socotește că principalele prejudecăți din care s-au desprins fel de fel de teorii ale finitului și infinitului în filosofie sunt idei care contrazic proprietățile structurii (unității) recesive pe care acești doi termeni o constituie. Prejudecățile în cauză („erori”, după Florian) ar putea fi sintetizate în următorul enunț, în fapt, o predicare negativă: *Infinitul este non-pozitiv*. Infinitul nu este un datum, în el însuși; socotit astfel, el reprezintă mai degrabă o abstracție; cuplat recesiv cu finitul și pus alături de timp, de spațiu etc., acesta devine ceva „concret” și pozitiv. Predicarea negativă de mai sus constituie punctul de plecare al prezentării acestei structuri recesive (finit-infinit) aflată în teoria recesivității a lui Mircea Florian. Raportat la scenariul operațional al de-constituirii judicative, vom urmări mai întâi felul în care filosoful operează suspendarea valabilității tuturor prejudecăților privind finitul și infinitul (concentrate în predicarea negativă formulată mai sus), apoi câteva caracteristici ale descrierii adecvării prejudecăților în cauză la teoria recesivității, în legătură cu conceptul infinitului, iar în final, felul în care filosoful interpretează ceea ce s-ar putea numi o „experiență” recesivă a infinitului.

Despre *suspendarea* valabilității prejudecăților („erorilor”) privind cuplul de termeni finit-infinit, am putea adăuga doar faptul că Florian își stabilește un criteriu logic și filosofic la care le raportează. Este vorba despre proprietățile unității recesive și a termenilor care o alcătuiesc; așa cum s-a arătat, de altfel, și mai sus. Întâi este construit modelul unei logici recesive, apoi concepțiile filosofice despre finit și infinit sunt raportate la aceasta. Valabilitatea „logicii recesive” stă în propria sa evidență și în adecvarea sa la ceea ce am putea numi „situația ontologică” a structurii finit-infinit. În discuție, Florian aduce câțiva termeni, din matematică și filosofie, care ilustrează tocmai tensiunea pe care acceptarea „erorilor” privind aceste două concepte o creează în discursul filosofic: 1. *indefinitul*, un finit ce acceptă neîncetat un adaos, de fiecare dată ajungându-se tot la ceva finit; 2. *transfinitul*, înțeles ca „infinit dat”, unul care rămâne continuu la fel, fie că adăugăm ceva, fie că scădem ceva din el; 3. *definitivul*, adică finitul ca limită absolută.

---

¹⁶ *Ibidem*, p. 55.

Acești termeni exprimă, cumva, imposibilitatea „logică” de a privi cu îngăduință „erorile” semnalate de Florian. Dar există de-a lungul istoriei filosofiei și o atitudine radicală față de cuplul finit-infinit, prin care au fost întărite, de fapt, aceste erori, semnalate fiind însă totodată și dificultățile pe care ele le introduc în reconstrucția filosofică. De exemplu, o „soluție radicală” a fost „suprimarea obiectului ce scandalizează, a infinitului”¹⁷, mizându-se pe existența dată doar a finitului. O altă soluție radicală este „degradarea finitului”, compensată cu dominația „ontologică” a infinitului. *Descrierea* erorilor privind cuplul finit-infinit este completată de Florian cu o mulțime de date istorice. Pe de o parte, acestea ilustrează tensiunea din cuplu, iar pe de altă parte, imposibilitatea de a reduce această tensiune pe o altă cale decât cea indicată de filosoful însuși: teoria recesivității. De altminteri, autorul caută nu simple ilustrări ale imposibilității în cauză, ci veritabile confirmări ale soluției sale, confirmări limitate totuși de concepțiile celor care le-au formulat, de momentul istoriei filosofiei în care au apărut, de alți factori îndeosebi istorici și conjuncturali. Filosoful înaintază, în acest scop, de la presocratici, până la neokantieni.

Demersul pe tema cuplului conceptual finit-infinit vizează mai degrabă al doilea termen, infinitul. Cel dintâi este socotit de Florian de la bun început ca fiind neproblematic, fiindcă el corespunde experienței noastre. Dar infinitul nu se acordă cu experiența; mai mult, el pare a o contrazice pe aceasta în ceea ce are esențial: limitele sale firești. Tocmai de aceea, *interpretarea* pe care filosoful o propune pentru eliminarea erorilor privind finitul și infinitul vizează îndeosebi termenul recesiv, infinitul. Pe de o parte, infinitul are ca „atribuție necesară” eliminarea riscului de acceptare a finitului ca definitiv. Pe de alta, „infinitul este rezerva și linia de retragere a finitului”.¹⁸ Ca atare, infinitul rămâne o abstracție; socotit însă alături de finit, accentuând funcțiile sale în structura recesivă, infinitul este termen necesar atât în unitatea sa logică recesivă cu finitul, cât și în „lume”, unde el – dar numai alături de finit, formând un cuplu recesiv – determină spațiul, timpul etc.

Fără îndoială, infinitul nu poate fi obiect de experiență, așa cum o înțelege Florian, și anume ca viață obișnuită a omului, ca mulțime a actelor prin care un om anume „cunoaște” lumea și se integrează în ea. Dar infinitul este „obiectualitate” determinată a unei experiențe de alt tip, și anume al uneia pe care o putem numi, pornind de la ceea ce Florian însuși susține în teoria recesivității, „experiență rațional-recesivă”. Aceasta constă, în acest caz, în a inteligibiliza infinitul, în a-i găsi un loc în construcțiile noastre „teoretice” despre lume. Luat în sine, chiar în registrul rațional, infinitul nu are nicio relevanță; mai mult, o asemenea opțiune conduce către erori. Experiența în cauză își creează „obiectul”: infinitul, în acest caz, dar numai sub condiția „tare” a participării lui la o structură recesivă alături de finit. În felul acesta, infinitul poate fi înțeles, iar conceptul său poate participa la fel

---

¹⁷ *Ibidem*, p. 194.

¹⁸ *Ibidem*, p. 208.

de fel de reconstrucții filosofice; în urmare, el este judicativizat, adică turnat în formatul judecății, neavând – și neputând să aibă – vreo semnificație dincolo de acest spațiu. Strict logic, ideea din urmă este susținută de cuplarea infinitului la finit și condiționarea semnificației sale de proprietățile structurii recesive, în genere. Nu are nicio șansă, așadar, ideea unei experiențe nonjudicative, prin care infinitul să fie constituit. Dar faptul că acesta nu poate fi ceva (să aibă o semnificație logică și ontologică) decât alături de finit, sub condiția recesivității sale, scoate la iveală dificultatea de a lucra cu infinitul, de la bun început și autonom, în registrul judicativului.

Pe de altă parte, demersul lui Mircea Florian pe tema cuplului finit-infinit poate fi reordonat în funcție de scenariul operațional al de-constituirii judicative. De altfel, filosoful lucrează în sens de-constitativ în cazul fiecărei structuri recesive; totuși, sub această rezervă a lipsei de semnificație a unei experiențe nonjudicative (ca atare) în constituirea unor obiectualități problematice judicativ, care sunt, din perspectiva teoriei recesivității, înșiși termenii recesivi.

§4. CONCLUZIE

De-constituirea judicativă, al cărei scenariu operațional a fost precizat în această lucrare, poate fi socotită o metodă de preluare a unor reconstrucții filosofice legate de câteva concepte atotprezente în istoria filosofiei, între ele aflându-se și conceptul infinitului. Acest scenariu cuprinde ca primă operație suspendarea valabilității unor prejudecăți, aduse, de obicei, la forma unor predicări negative, care se referă la anumite concepte filosofice „negative” (infinit, necondiționat, nedeterminat etc.). Operația secundă este descrierea adecvării unor idei propriu-zis filosofice la aceste prejudecăți (formulate ca predicări negative), pentru a fi scoasă la iveală originea nonjudicativă a „obiectualităților” corespunzătoare conceptelor în cauză. În final, este operată o interpretare a acestor obiectualități în sensul indicării limitelor judicativului și a semnificației filosofice a nonjudicativului.

Scenariul de-constituirii judicative este, în fapt, o metodă de reconstrucție filosofică. În studiul de față, el a fost regăsit în două reconstrucții filosofice românești, aparținând lui Constantin Noica și lui Mircea Florian.